

سرگذشت «مسجد و مقبره شیخ بُرخ»، قدیمیترین بنای دوره اسلامی در جزیره قشم

مجتبی رضایی سرچقا^۱

چکیده

«مسجد و مقبره شیخ بُرخ» بنایی واقع در روستای تاریخی «کوشه»، در جزیره قشم، موضوع این پژوهش قرار گرفته است. ساختمان اولیه این بنا، متعلق به قرن اول هجریست و در سالهای ۲۴۴؛ ۷۳۷؛ ۱۱۰۰ و ۱۳۰۷ هجری، تجدید بنا شده است؛ بنابراین، ضرورت دارد با توجه به قدمت بنا و گذر از وقایع تاریخی، با تأمل به سیر تاریخی حوادث و توصیف آنچه که در حال حاضر از این مسجد و مقبره برجای مانده است، نگرینسته شود. بنای کنونی مسجد و مقبره شیخ بُرخ ساده و مقعر است و کمتر کسی از وقایعی که در ادوار قبل بر مسجد گذشته، اطلاعی کامل دارد. آنچه که در اذهان محلی وجود دارد، آمیخته با افسانه و حکایات است که در آن کمتر رنگ واقعیت دیده می شود؛ بنابراین، پژوهش حاضر درصدد است تا غبار از این ابهام بزدايد و با رویکردی علمی، روند وقایع تاریخی این بنا را در گذشته و توصیفی از بنای کنونی آن، ارائه کند. این تحقیق بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و پژوهشهای میدانی، بصورت توصیفی-تحلیلی، انجام شده است.

مقدمه

روستاهای تاریخی دارای ویژگیهایی هستند که ضرورت تحقیق درباره آنها، برای اهل تحقیق لازم است. یکی از ویژگیهای این روستاها وجود آثار تمدنی و مادی برجای مانده از اعصار گذشته است که بدلائل متعددی، نظیر هجوم اقوام؛ وضعیت اقلیمی؛ سیل یا زلزله، همچنان هویت روستایی خود را حفظ کرده اند. این روستاها برغم هویت و جایگاه تاریخی که دارند، به شهر تبدیل نشده یا به فراموشی سپرده شده اند. از این میان می توان به روستای «چورس» در حوالی خوی، روستای «حمامیان» در حوالی بوکان و روستای «کوشه» در جزیره قشم اشاره کرد.

مسجد و مقبره شیخ بُرخ واقع در روستای کوشه قشم، متعلق به قرون اولیه اسلامی، روستاییست تاریخی، که در زیر لایه های تاریخ مانده و کمتر مورد توجه بوده است و آنچه بومیان آنجا بیاد دارند، آمیخته به افسانه و داستانهای محلی است. همین امر نیز تحقیق راجع به این روستا را با مشکل روبرو کرده و اگر در اندک منابعی نامی از این روستا برده شده، بواسطه ذکر بلایای طبیعی، نظیر زلزله بوده است.

کلیدواژگان

جزیره قشم؛ معماری اسلامی؛ مسجد؛ مقبره شیخ بُرخ

برحسب روایات تاریخی و شواهد موجود درباره خلیج فارس، از قرن اول هجری قمری پرتو هدایت اسلام به جزایر خلیج فارس تابیده و از همان روزگار نیز، بتدریج ساخت

۱. کارشناس ارشد ایران شناسی؛ عضو هیأت علمی و پژوهشگر بنیاد ایران شناسی

واژه قشم). ساختمان اولیه مسجد در سالهای اولیه اسلامی و در خلال فتح جزایر و بنادر ایران، بدست عمرو بن عاص و به امر او در روستای گوشه قشم ساخته شده است.

این مسجد یکبار در سال ۲۴۴ هجری تعمیر و در سال ۷۳۶ هجری بر اثر زلزله، منهدم شده است (امیرسز و ملویل، ۱۳۷۰: ۱۴۸). مسجد و مقبره شیخ برخ در سال ۷۳۷ هجری توسط سلطان فتح الله نواده سلطان محمود غزنوی که احتمالاً از پادشاهان «هرمز» یا «لارستان» بوده، تجدید بنا شده است.

افسانه بسیار دلنشینی درباره این مسجد سینه به سینه نقل شده است:

«در اثر زلزله ای ویرانگر، اکثر بناهای جزیره قشم با خاک یکسان شد، از جمله عبادتگاه و زاویه زاهدی گوشه نشین بنام شیخ برخ. بعدها، کشتیبانی که از آفریقا آمده بود در دریا دچار طوفان سهمگین شد و پیش خود نذر کرد که اگر از این مهلکه جان سالم به در برد، زاویه و مسجد شیخ برخ را در روستای گوشه بازسازی کند. طوفان سهمگین کشتی او را در سواحل نزدیک همین روستا، به گل نشاند و او از چوبهای دکل کشتی خود، مسجد و زاویه شیخ برخ را بازسازی کرد و بر تخته ورودی به خط نسخ خام نام شیخ و تاریخ تجدید بنای مسجد را حک کرد.»

محمد ابراهیم کازرونی، متخلص به نادری، در کتابش، به مسجد یا مساجد روستای گوشه اشاره نکرده است، در حالی که به تعداد مساجد روستاهای دیگر قشم پرداخته و در توصیف روستای گوشه، تنها به آب شرب و زراعت آن اکتفا کرده است (کازرونی، ۱۳۶۷: ۱۴۰). بنظر می رسد، با توجه به سال تألیف این کتاب (۱۲۵۰ تا ۱۲۶۴ هـ ق) این مسجد متروکه بوده است.

پس از زلزله سال ۱۱۱۰ هجری، زلزله دیگری در سال ۱۳۰۱ هـ ق، این جزیره را لرزاند و ۳۱ ده و مسجد را خراب کرد (سدیدالسلطنه، ۱۳۷۱: ۳۴۰).

ملاسلیمان خمیری، متخلص به مسافر، علاوه بر ذکر اسامی روستاها و دهات ویران شده، به روستای گوشه نیز

مسجد، بعنوان مکانی عبادی آغاز شد. اولین مسجدی، که در جزیره قشم بنا شد، در روستای گوشه و به همت زاهدی با ایمن بنام سید خواجه برخ مشهور به پیر جوهر بوده است.

معماری مساجد قشم آمیزه ای از معماری «ایرانی - اسلامی» است. تزئینات مناره ها و تعدد گنبدها، اغلب ساده و بدون کاشیکاریهای معماری مرسوم هستند. همچنین استفاده از مصالح و روکش کاریهای دیوارها و ستونها، همگی هویت ویژه ای به این مساجد بخشیده است. از دیگر ویژگیهای مساجد قشم، می توان به عدم وجود بادگیرها و گاه حذف گنبدها؛ بر خورداری از بخشهای زمستانی و تابستانی؛ استفاده مناسب از مصالح بومی و هماهنگیهای محیطی و نیز عدم بهره گیری از تزئینات فزاینده در شبستان و ساختمان آنها اشاره کرد.

در این نوشتار، ابتدا به معرفی موقعیت روستا و جزیره قشم، مسجد و مقبره شیخ برخ می پردازیم؛ سپس با مروری بر وقایع تاریخی و سرگذشت مسجد و مقبره شیخ برخ به معرفی بنای کنونی و عناصر آن خواهیم پرداخت و در پایان، نتیجه گیری و منابع مورد استفاده ارائه می شوند.

موقعیت مسجد

مسجد و مقبره شیخ برخ در روستای گوشه، از توابع دهستان «رمکان»، بخش مرکزی شهرستان قشم، در استان هرمزگان واقع شده است. روستای گوشه در ارتفاع ۲۵ متری از سطح دریا و در موقعیت ۲۷ درجه و ۱۴ دقیقه عرض شمالی و ۵۶ درجه و ۵۱ دقیقه طول شرقی واقع شده است.

این روستا از شمال به روستای کاروان، از جنوب به روستای جی جیان، از غرب به روستای گربه دان و از شرق به روستای تم سننتی منتهی می شود.

تاریخچه بنا

مسجد و مقبره شیخ برخ در روستای گوشه را به احتمال از بناهای دوران عمر، خلیفه دوم، بشمار آورده اند و به احتمال زیاد، این بنا قبلاً آتشکده بوده است (مصاحب، ۱۳۴۵: ذیل

و ارتفاع یک فیت، آن را مدفن برخ الاسود معروف به جواهر دانند، از اولیا الله بوده و کرامات زیادی به او نسبت می‌دهند و چهار لوح چوبین متعلق به مسجد اطراف محراب آویخته شده، شاید سابقاً [در] سردر مسجد نصب بوده است، حروف الواح برجسته، و با خط قریب به ثلث است. موجب نگارش آن کتاب مشکوف می‌شود که بنیان مسجد در حدود ۲۴۴ بوده، در نصف النهار ۲۶ رمضان ۷۳۶ از حدوث زلزله منهدم شده است، به امر یکی از شاهزادگان جزیره هرمز یا لارستان که ولایت آن حدود را داشته، مرمت شده، در ماه رجب سال بعد، از ترمیم فراغت یافته، امر عبدالله علی‌شاه نواده محمود بوده است، این که شاهزاده قیدشده نظر بر این است که در کتیبه موقع درج اسم پدر چنین نگاشته شده است (بن الملک الاسعد) کلمه الاسعد بر زنده‌ها خطاب کنند. پس روشن می‌شود که امرکننده ترمیم، از شاهزادگان بود و پسر پادشاه بوده است. اینکه احتمال داده شد شاید از شاهزادگان لارستان بوده باشد، نظر به نقطه‌ای قریب لافت که به علاءملک موسوم است. علاءملک در القاب ملوک لارستان دیده می‌شود. آخرین ملوک لارستان ابراهیم ثانی علاءملک بود و جزیره قشم تقریباً حدود لارستان واقع می‌شود در آن زمان بسط ناحیه لارستان تا به دریا و بندر خمیر منبسط بود، ملوک بنی قیصر و آل طیبیتی که زمامداران قشم بودند، منقرض شده بودند، احتمال نسبت به ملوک هرمز هم بواسطه قرب جوار قشم و هرمز است. ممکن است مدفن شیخ برخ بر وزن برج در حدود سال ۲۴۴ موجود بوده که احتراماً این مسجد را آنجا بنا کرده‌اند (سدیدالسلطنه، ۱۳۴۲: ۶۷۷؛ اقتداری، ۱۳۴۸: ۷۹۴-۷۹۷).

سید محمدعلی هاشمی رمکانی همان شرحی که سدیدالسلطنه ذکر کرده را برای تاریخ بنا آورده، اما نام آمر ترمیم یا بانی تعمیر را، فتح‌الله بن شمس‌الدین بن سعید (یک اسم کرم خورده) بن محمود، ذکر کرده است (اقتداری، ۱۳۴۸: ۷۹۹-۸۰۰).

هاشمی همچنین نوشته است که لوح تاریخ بنای مسجد برخ را مأموران فرهنگ از جای خود خارج کرده و به تهران فرستادند. سقف گنبد مقبره شیخ برخ در زمان قواسم جواسم خراب شد و دیگر به جای آن سقفی ساخته نشد (همان: ۸۰۰).

اشاره کرده است، از جمله در ابیات زیر:
«لافت» شد ویران، جزیره شده خراب
«پهل» کن در جمله آنان حساب
نی بنای مسجد و منبر، بماند
هیچ چیزی، جز خاکستر، نماند
سی‌ویک ده، با چهل مسجد، خراب
مردمان بی توشه و بی زاد و آب
شهر «کوشه» با سراوان، گربه‌دان
بی‌جیان و بی‌ریان و توریان

سید محمد علی هاشمی رمکانی، شرحی از لوحه مسجد برخ را ثبت و آنچه را از قرائت این لوح دیده، (به خط صحیح کوفی فاستظهره الشیخ علی بن عبدالرحمن الجناحی فاطره علینا فنقلناه کما تری)، در ضمن شرح حال شیخ برخ و شیوخ جزیره، آورده است (همان: ۳۴۰-۳۴۳).

سید محمدعلی هاشمی رمکانی در یادداشتی که برای احمد اقتداری فرستاده، نوشته است:

«مسجد و گنبدی وجود دارد در مغرب قریه کوشه بنام مسجد (برخ) شیخ الاسود نیز گویند و شیخ برخ پیری است که آنجا آسوده است، تاریخ بنا و تعمیر مسجد در لوحی بخط کوفی نوشته شده بود و روی دروازه مسجد نصب بوده و یکی از مشایخ جناح بستک آنرا خوانده و بزبان عربی ترجمه نموده است.»

در کتاب بندرعباس و خلیج فارس ذیل عنوان «زیارت شیخ برخ الاسود و مسجد قدیمه» چنین آمده است:

«قریه کوشه بر وزن توشه از قراء جزیره قشم از طرف شمال به مسافت ۴ میل جنوب دریا واقع شده است، به مسافت هفت میل شرق و محاذات قریه گوردین واقع شده است. در خارج و اتصال به قریه کوشه مسجد قدیمه‌ای دیده می‌شود که چند بار مرمت شده و باز مخروبه است. در درون مسجد عرض آن ۲۸ فیت و طول آن ۴۲ فیت و ارتفاع ۲۰ فیت می‌شود، دو ایوان که یکی از آنها مسقف است، جلو مسجد بنا کرده‌اند. در خارج و قبله مسجد بقعه‌ای است قدیمه. دور بقعه ۷۰ فیت می‌شود. در آن بقعه مقبره‌ای است به عرض ۴ فیت و طول ۱۰ فیت

اقتداری می‌نویسد:

در کنار مسجد، یک برکه بصورت، شمالی جنوبی، وجود داشته‌است. تا سال ۱۳۰۰ق، این مسجد، در مرکز روستا قرار داشت و بعنوان «مسجد جامع» از آن استفاده می‌شد. محراب مسجد، در قسمت شمالی واقع شده و بالای محراب آثار قابی از گچ دیده می‌شود که حدود یک متر ارتفاع و یک و نیم متر طول دارد.

در این مسجد لوحی چوبی وجود داشته که تاریخ بنا، انهدام و تعمیر مسجد بر روی آن قید شده بود. این لوح به تهران منتقل و هم‌اکنون در موزه ملی نگهداری می‌شود.

در گوشه‌ای از فضای مسجد شیخ برخ زاویه یا بقعه شیخ وجود دارد، که از زمان بازسازی نیمه‌کاره مانده و نیاز به تکمیل و ترمیم دارد (روزنامه جام جم، ۱۹/۹/۱۳۸۸).

مسجد شیخ برخ در تاریخ ۱۳۷۷/۱۰/۲۷ به شماره ۲۲۰۳، در فهرست آثار میراث فرهنگی کشور، به ثبت رسیده‌است.

بنای کنونی مسجد

بنای کنونی مسجد در زمینی به مساحت ۴۸۰ متر مربع احداث شده‌است، که شامل صحن؛ ایوان؛ گنبد؛ مناره؛ شبستان؛ محراب؛ مقبره شیخ بُرخ؛ منزل خادم و سرویس بهداشتی است. مسجد و مقبره در وسط صحن، با گنبد و یک مناره احداث شده‌است.

دورنمای مناره «مسجد شیخ بُرخ»؛ عکاس: مجتبی رضایی سرچقا

«به سال ۱۳۴۶ ش، ساعتی چند قبل از ملاقات آقای سید محمدعلی هاشمی رمکانی در قریه رمکان قشم، بقعه شیخ را در کنار قبرستان قدیمه و مسجد برخ دیدم. لوح سنگی که مورخ بتاریخ ظاهراً ۱۱۸ هجری بود در گوشه‌ای از قبرستان یافتم، ولی اطمینان به صحت این تاریخ ندارم، چه سنگ بکلی شکسته و غیر قابل قرائت صحیح بود، بقعه بی‌سقف و بی‌در و پیکر و مخروبه شیخ برخ را دیدم از قبر و الواح کتیبه چیزی ندیدم اما عکسهایی از درون و برون بقعه گرفتم. ظاهر بنا حکایت از ابنیه سلجوقی دارد و نوع گچبری به همان دوران شباهت دارد» (همان: ۸۰۰-۸۰۱).

درباره شیخ برخ گفته می‌شود: دو برادر صاحب کشف و کرامت، موسوم به توکل و جوهر، مرید عبدالروس نامی از اولیاءالله که در «عدن» مدفون است که توکل در قریه «گیادن» از قرای قشم و جوهر که به برخ معروف است در گوشه مدفون هستند. در الواح چهارگانه، راجع به این دو تن چنین آمده‌است:

«بسم الله الرحمن الرحيم. کان عمارت هذا المسجد فی تاریخ سنه ۲۴۴ اربع و اربعین و ماتین من هجره النبویه المصطفویه علی مهاجرها افضل الصلوه و التحیه التوفیق للمولی الملک [سفید] قطب الاوان خلیفه المومنین [سفید] مع عبدالله علی شاه بن الملک الاسعد [سفید] بن محمود بیض الله صحائف اعمالهم فی الیوم الموعود فی استجداد عماره علی الوجه المسعود للمسلمین و الفراغ کان فی شهر الله الاصب الاصب رجب المرجب سنه ۷۳۷ سبع و ثلاثین و سبع ماته هجریه جعل الله تعالی هذه المبره مسعود لخلود ملکه و معدلته و الحمد الولیه» (سدیدالسلطنه، ۱۳۴۲: ۶۷۷-۶۷۸).

اهمیت لوح مسجد برخ در آن است، که نشان می‌دهد، جزیره قشم قبل از اسلام هم ساکنینی داشته و مورد توجه بوده‌است (نوریخس، ۲۶۰: ۱۳۶۲).

اقتداری بنقل از سدیدالسلطنه می‌نویسد: «بنیان بنای اخیره ۱۳۰۷ بود وضع قدیم را از میان برده و به‌وضع حالیه بنا کرده‌اند».

اطلاعاتی راجع به قدمت و گذشته مسجد از کتاب *مروج الذهب* مسعودی و با خط نستعلیق سفید، روی زمینه لاجوردیست.

محراب مسجد بصورت فرورفتگی عمیقی، با قوس جناقی، از جنس گچ در دیوار شبستان تعبیه شده است. در بالای محراب آثاری از یک قاب به چشم می خورد که یک متر عرض و یک و نیم متر طول دارد. در حال حاضر یکی از اضلاع این قاب در دیوار باقی مانده و سه ضلع دیگر فروریخته است.

مقبره شیخ برخ

در جوار مسجد شیخ برخ، زیارتگاه شیخ برخ با گنبد ویژه هشت گوش قرار دارد. سنگ گورهای قدیمی متعلق به دوران اولیه اسلامی، در گورستان مجاور مسجد شیخ برخ وجود دارد که نشان دهنده قدمت آن است. پوشش بیرونی گنبد خاکی این مسجد نیز با سیمان سفید پوشانده شده است. در رأس گنبد بر فراز میله‌ای به ارتفاع یک متر، هلالی از جنس سیمان قرار دارد. این بقعه از سنگ لاشه و ملاط و اندود ساروج و گچ، با پلانی مربع در ابعاد ۵ متر در ۵ متر بنا شده است. درون آن از نظر تزئینات بدنه بصورت طاق‌نماسازی و سپس بخش بلند زیر پاکار گنبد آن که به سه دوره تقسیم می‌شود، شباهت بسیاری به تزئینات طاق‌نماسازی ساده و کولی در «بقعه بی بی مریم» قشم دارد.

ملاحظات چند درباره مسجد

بانی: بنای اولیه مسجد منسوب به عمرو عاص در سالهای اولیه ظهور اسلام است. بانی بنای مسجد بعد از زلزله قرن هشتم، سلطان فتح‌الله، از نوادگان سلطان محمود غزنوی بوده است، اما از بانی بنای کنونی و بنایی که بعد از زلزله سال ۱۳۰۷ هـ ق احداث شده، اطلاعی در دست نیست.

متولیان: تا پیش از وقوع زلزله ۱۳۰۷ هـ ق این مسجد، مسجد جامع روستای کوشه محسوب می‌شده است، ولی اکنون از آن بعنوان مسجد جامع استفاده نمی‌شود. متولی کنونی مسجد و مقبره فردی بنام عبدالله نازینی است و گفته می‌شود که پیش از وی پدر و اجداد او تولیت این مکان را برعهده داشته‌اند. مسجد و مقبره توسط متولی و زیر نظر اداره اوقاف و امور خیریه شهرستان قشم اداره می‌شود.

مسجد دارای شش ورودیست که در چهار طرف صحن قرار گرفته‌اند. ابعاد ورودیها تقریباً یکسان و دارای عرض یک و ارتفاع ۲/۲۰ متر هستند. ورودی اصلی، دارای دریست، به ارتفاع ۲/۲۰ و عرض ۱/۲۰ متر، از جنس چوب با تزئینات سنتی بر روی آن، که در میان ایوانی بصورت یک پیش‌آمدگی، به عرض ۲/۲۰ متر و بر روی دو ستون، به ارتفاع ۴ متر واقع شده، که طاقی کمانی در بالای این دو ستون قرار گرفته است. در پیشانی این ورودی تابلوی سبزرنگی قرار دارد که روی آن عبارت «مسجد شیخ برخ / اداره اوقاف و امور خیریه قشم / هیأت امناء مسجد» نوشته شده است. در سمت چپ این ورودی، منزل متولی مسجد قرار دارد. صحن مسجد، به مساحت تقریبی ۴۲۰ مترمربع در پیرامون مسجد قرار دارد. محدوده صحن با دیواری نسبتاً کوتاه پوشانده شده، که تا ارتفاع یک متری بصورت دیوار و در بالای آن بصورت حفاظ مشبک، با آجر و پوشش سیمان سفید اجرا شده است. کف صحن از جنس موزائیک است. تک مناره مسجد و همچنین هلالی که در رأس گنبد قرار دارد، گویای آن است که این مسجد به «اهل تسنن» تعلق دارد.

مناره به قطر تقریبی سه متر و ارتفاع ۱۴ متر در ضلع شرقی بنا، قرار گرفته است. در بالای مناره و در میان گلدسته، مأذنه‌ای بر روی شش ستون استوار شده که به گنبد مخروطی و هلالی که در بالای آن است، ختم می‌شود. تمام نمای بیرونی مسجد و مقبره، با سیمان سفید پوشانده شده است.

ورود به شبستان، از طریق سه در ورودی چوبی صورت می‌گیرد، که با ابعاد یک در دو متر ساخته شده‌اند. شبستان مسجد با طول ۱۰ و عرض ۶ متر و به مساحت ۶۰ مترمربع بنا شده است. اهالی می‌گویند که سقف شبستان، از جنس چوب یک لنج قدیمیست که به داستان آن اشاره شد. کف شبستان از جنس موزائیک و با فرشهای ماشینی طرح سجاده‌ای پوشانده شده است. همچنین دیوارهای شبستان با گچ سفید پوشانده شده است و قابهایی از جنس گچ با تزئیناتی پیرامون آنها و چند کتیبه کاشیکاری شده در آن دیده می‌شود. کتیبه کاشیکاری شده‌ای دور تا دور سه ضلع شبستان، به طول ۲۰ متر و عرض ۶۰ سانتیمتر قرار گرفته است. این کتیبه، حاوی

منابع

- اقتداری، احمد؛ آثار شهرهای باستانی سواحل و جزایر خلیج فارس و دریای عمان، تهران: سلسله انتشارات انجمن آثار ملی، ۱۳۴۸.

- امبرسز، نیکلاس و چارلز ملویل؛ تاریخ زمین‌لرزه‌های ایران، ترجمه ابوالحسن رده، تهران: آگاه، ۱۳۷۰.

- سدیدالسلطنه، محمدعلی؛ بندرعباس و خلیج فارس، تهران: ابن سینا، ۱۳۴۲.

- _____؛ سرزمینهای شمالی پیرامون خلیج فارس و دریای عمان در صد سال پیش، استخراج و تنظیم و تحشیه و تعلیقات احمد اقتداری، تهران: جهان معاصر، ۱۳۷۱.

- کازرونی، محمد ابراهیم؛ تاریخ بنادر و جزایر خلیج فارس، با تصحیح و تحشیه منوچهر ستوده، بی‌جا: مؤسسه فرهنگی جهانگیری، ۱۳۶۷.

- مصاحب، غلامحسین؛ دایره المعارف مصاحب، ذیل واژه قشم، ۱۳۴۵.

- نوربخش، حسین؛ خلیج فارس و جزایر ایرانی، تهران: سنایی، ۱۳۶۲.

- روزنامه جام جم ۱۳۸۸/۹/۱۹.

- مصاحبه با عبدالله نازنینی متولی و امام جماعت مسجد شیخ بُرخ، بهمن ۱۳۹۱.

منبع اینترنتی

- سایت سازمان منطقه آزاد قشم. تاریخ بازدید

<http://www.qeshm.ir/1391/12/15>

امامان جماعت: از امامان جماعت مسجد در گذشته اطلاعی در دست نیست و عبدالله نازنینی و پدراناش از گذشته تاکنون در این مسجد نماز خوانده‌اند. به علت برگزاری نماز جماعت در مسجد جامع روستا، برگزاری نماز در این مسجد با حضور ۱۰ تا ۲۰ نفر در مسجد انجام می‌شود.

نتیجه‌گیری

اماکن آیینی، نظیر مساجد، از غنیترین حافظان و ناقلان فرهنگ و هنر و معماری، در جوامع اسلامی از گذشته تا به امروز بشمار می‌روند. در صدر اسلام احداث مسجد در هر شهر یا دهی، نشان از فتح آنجا بدست مسلمانان بوده‌است. وجود مسجد و بقعه شیخ بُرخ در روستای کوشه جزیره قشم، نشان از طلوع اسلام در سالهای اولیه ظهور اسلام در این جزیره بزرگ، در ساحل خلیج فارس است. موقعیت مسجد در هر شهر و روستایی نشانه اهمیت آن ناحیه در زمان بنای مسجد بوده‌است و این نشان می‌دهد که روستای کوشه و محلی که مسجد در آن واقع شده، روزگاری از مناطق آباد و پر رونق جزیره قشم بوده‌است. توجه به مسجد، مرمت و تجدید بنا و یا توسعه آن به لحاظ کارکردهای دینی؛ سیاسی؛ فرهنگی و هنری در ادوار مختلف در اولویت امور اهالی آن ناحیه، از غازیان گرفته تا صالحان و عالمان، حکام محلی و متولیان آن بوده‌است. در این پژوهش تلاش شد از همه بانیانی که در ساخت؛ آبادانی؛ حفظ و توسعه این خانه خدا نقش داشته‌اند، ذکری به میان آید. علاوه بر آن، تلاش شد مطالبی پیرامون سرگذشت مسجد و مقبره شیخ بُرخ و نیز توضیحاتی درباره وضعیت بنای کنونی مسجد ارائه شود.